

ci și la cele de orășeni, muncitori și țărani. Dar, pentru a se realiza lucrări valabile în această direcție, trebuie o serioasă preocupare, mai ales din partea cadrelor didactice, în stringerea de mărturii istorice: documente, scrisori, însemnări de pe cărți vechi, inscripții etc., fără de care nu se poate alcătui un arbore genealogic.

ION IONAȘCU

LEXIC DE TERMINOLOGIE ISTORICĂ

OBȘTEA SĂTEASCĂ

Reminiscență din comuna primitivă, obștea satească (țărănească) sau teritorială este o formă de organizare socială în care stăpînirea pămîntului în colectiv se împletește cu aceea a loturilor individuale, legăturile de sînge dintre membrii comunității fiind înlocuite cu legături bazate pe interese economice. Ea este caracteristică populației din mediul rural și a apărut la toate popoarele în perioada trecerii de la societatea gentilică la cea împărțită pe clase. De aceea, regimul obștii satești este întâlnit în mai toată Europa sub diferite denumiri, ca de exemplu: *mark* la vechii germani, *verv* la ruși, *sused* la lituanieni, *opole* la poloni și cehi, *paroiki* la bizantini, *pariki* la bulgari și sirbi, *vicinus* la franci, *vicionanza* la italieni etc.

La poporul român obștea satească atestată din secolele IX—X, deci înainte de apariția statului a corespuns populației unuia sau mai multor sate și a dăinuit nu numai în tot evul mediu dar și-a prelungit existența pînă în secolul nostru în anumite regiuni care au favorizat-o (de exemplu la munte). De aceea, această instituție pe cit este de veche, pe atît s-a dovedit a fi importantă pentru înțelegerea structurii social-economice a societății feudale și a cele capitalistice.

În condițiile obștii satești, țăranii stăpîneau în comun pămînturi de întinderi variabile în locuri aflate la adăpost de primejdii, avînd în folosință tot în comun locuri de pășune, bălți, ape curgătoare, păduri, precum și unele bogății ale subsolului (sare, păcură, metale feroase și neferoase etc). Singura formă de proprietate particulară din cadrul obștii satești erau casele de locuit și lotul de lîngă aceasta, unde fiecare gospodar își avea grădina, prisaca, via, livada etc.

La început locurile pentru cultură au fost lucrate în comun de către membrii obștii, iar produsele erau împărțite în mod egal între producători. Ulterior, pe măsură ce numărul membrilor obștii a sporit și au apărut forme superioare de organizare internă, pămîntul destinat culturilor a început să fie împărțit periodic în loturi numite *delnițe* între membrii obștii, pe familii, numai pe durata lucrărilor agricole. În rest, după stringerea recoltei el era din nou comasat și considerat proprietate obștească. Acest sistem de exploatare a pămîntului de cultură, utilizat de membrii obștii, este atestat la noi pînă tîrziu în secolul al XVII-lea. Cit privește fînețele, pășunile, pădurile, munții, pămîntul nedeștelenit, apele curgătoare, bălțile erau folosite în comun după nevoile fiecărei gospodării. În păduri se putea vîna, se puteau trimite turmele de porci la păscut, se putea tăia lemn de foc și de construcție, apele curgătoare puteau fi folosite pentru mori și pive instalate în vaduri, pentru topitul inului și cînepei, în ele se putea pescui ca și în bălți; fînețele procurau nutrețul pentru întreținerea vitelor iarna, iar pășunile hrăneau tot timpul cirezile de vite, turmele de oi și capre, hergheliile de cai etc.

Pământul de cultură stăpinit în comun avea mai multe părți componente cunoscute sub diferite denumiri. Astfel prin *bătrîn* se înțelege acea parte care a aparținut inițial strămoșului obștii, iar prin *funie* sau *delniță* acea parte din moșie distribuită periodic pentru muncile agricole.

Multă vreme obștea sătească a fost o unitate social-economică închisă rezervată numai descendenților din același strămoș. Din această cauză membrii obștii se mai numeau între ei *frați*, iar cei străini, care încercau să se infiltreze, *nemernici*. Ulterior au început să fie admise a intra în comunitatea membrilor obștii și persoane străine, unele din ele devenite rude prin căsătoria cu fiicele unora din membrii acesteia. În acest fel, prin intermediul unei ceremonii religioase se producea *înfrățirea* noului venit cu comunitatea obștii.

Documentele numesc pe membrii obștii sătești din Țara Românească *moșneni* sau *moșteni* iar în Moldova, *răzeși*, nume derivând de la moș, adică strămoșul comun membrilor obștii. Termenul de moșnean s-a menținut în cursul evului mediu și a însemnat țăran liber, cu sau fără moșie, mai ales în vremea când dreptul de proprietate al pământului a aparținut feudalilor (boieri, mânăstiri, domnie) și țăranilor, noțiune întilnită și la începutul secolului al XIX-lea. Dar membrii obștii mai erau cunoscuți și sub numele de *megieși* sau *vecini* mai ales când stabileau hotarele moșiei obștei în raport cu aceea a obștii vecine. Termenii de moșnean, răzeș și megieș desemnau, în general, pe membrii obștii sătești care aveau dreptul de proprietar în *devălmășie* (în comun). Totuși, pentru desemnarea condiției juridice a membrilor obștei de a fi oameni liberi era cunoscut termenul de *cneaz* sau *jude* încă din secolul al XIV-lea, mai ales după instaurarea relațiilor feudale. În obștea sătească toți membrii acesteia aveau drepturi egale atât pentru stăpânirea pământului de cultură cit și pentru folosirea anexelor teritoriale ale acestuia.

În obștea sătească reglementarea normelor de existență ale comunității prin menținerea vechilor obiceiuri ale acesteia era rezolvată pe baza principiului de autoconducere colectivă, organele de conducere ale obștii fiind constituite din: adunarea generală a membrilor comunității, dintr-un sfat al bătrînilor și dintr-o căpetenie militară aleasă temporar numai în cazul în care interesele generale ale comunității erau în primejdie.

Obștea sătească avea, de asemenea, un statut juridic propriu la început menținut pe cale orală prin tradiție, iar mai târziu, după apariția statului și a instituțiilor acestuia, și sub formă scrisă. Astfel domnia recunoaște pe bază de hrisoave hotarul moșiei obștii, dreptul de stăpânire a pământului, vânzările și cumpărările efectuate de către membrii acesteia. De altfel față de domnie, obștea sătească avea anumite obligații care înainte de apariția statului feudal reveneau de drept în folosul comunității ca, de exemplu, paza plaiurilor, a drumurilor, morilor și pivelor, creșterea șoimilor de vânătoare, etc. Pe lângă acestea mai existau și obligații fiscale cuantumul sumei fiind stabilit în funcție de numărul familiilor din obște care erau solidare la plata ei. De asemenea, comunitatea obștii era solidară și la plata unor amenzi hotărâte de domnie pentru crimele săvârșite pe moșia obștii (*deșugubina*) sau pentru prezența unor răufăcători refugiați pe teritoriul ei.

La rîndul ei, obștea sătească avea o justiție proprie și dispunea chiar de autonomie în ceea ce privește judecarea membrilor comunității. În vechiul drept nescris al obștilor exista *răzbunarea singelui*, adică pedeapsa cu moartea pentru ucigașul unuia din membrii comunității, *răscumpărarea crimei* cu plata în vite sau în bani. Persoanele care judecau astfel de delictе ca și altele se numeau *jurători*, ele fiind obligate în prealabil să depună jurămint înaintea domnului; jurătorii erau aleși de comunitate.

După apariția organelor de conducere alese și a conducătorului militar se produce o diferențiere liber consimțită între membrii obștii sătești, în sensul că membrii organelor de conducere

nu numai că nu mai lucrează pe ogoare în rind cu ceilalți, dar pentru slujba lor sînt întreținuți de către toată comunitatea. Ulterior profitînd de prelungirea fără termen a funcțiilor lor, membrii conducerii obștii încep să constrîngă populația de rind pentru a le presta munci și a le da o parte din produsele lor, diferențîndu-se în acest fel tot mai mult de restul comunității. Astfel treptat, principiul de bază al obștei sătești începe să se destrame iar în sinul comunității se produce o diferențiere socială, de o parte cristalizîndu-se o aristocrație, de alta, membrii de rind ai obștei. Această diferențiere socială, semnalată încă din secolul al XIV-lea se împletea cu cea economică în sensul că membrii aristocrației iau cu de la sine putere, în proprietate personală, părți mari din moșia obștei numite mai tîrziu *domenii*, restul împărțindu-se în loturi mici care rămîn în proprietate individuală membrilor obștei. Astfel, prin destrămarea obștei sătești pornită din interior se naște clasa stăpînilor de pămînt (boierimea, în special) și în opoziție cu ea țărănimea alcătuită din moșneni și razeși.

Dar după apariția și consolidarea relațiilor feudale, obștea sătească începe să se destrame și datorită unor cauze externe, și anume, în urma faptului că boierii, mănăstirile și domnia acaparează părți mai mari sau mai mici din moșia obștei, fie pămîntul de cultură, fie locurile aflate numai în folosința comunității. Procedeele sînt numeroase și începînd din secolul al XIV-lea se constată fie daniile acordate de domnie din moșiile obștilor sătești, fie cotropiri cu forța armată săvîrșite de unii boieri, fie silnicii mai ales cu prilejul măsurării hotarelor. În acest fel, din secolul al XIV-lea încep să fie atestate *obștile aservite și obștile libere*.

În acest fel, reducerea suprafețelor moșiilor obștilor sătești a contribuit la consolidarea pozițiilor de clasă ale boierimii, mănăstirilor și domniei pe de o parte iar pe de alta, la transformarea treptată a țărănimii libere în țărănime dependentă, fenomen care cunoaște în țările române formele cele mai accentuate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea.

Obștea sătească a dăinuit pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea prin existența moșiilor de mică întindere, stăpînite de moșneni și razeși, prin proprietatea în comun a unor părți din munții Carpați, prin proprietatea asupra puțurilor de păcură din regiunea subcarpatică. Aceste teritorii s-au micșorat, însă, tot timpul prin vinzări de bună voie sau silite făcute de membrii comunității, precum și prin extinderea legilor de organizare a statului român modern începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea.

CONSTANTIN ȘERBAN

BIBLIOGRAFIE

- P. P. PANAITESCU, *Obștea sătească în Țara Românească și Moldova. Orînduirea feudală*, Buc., 1964, 283 p.; V. COSTĂCHEL, *Obștea sătească*, în vol. *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, Buc., 1957, p. 77-108.